

Лупак Руслан Любомирович
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки
Львівський торговельно-економічний університет

Лупак Руслан Любомирович
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики
Львовский торгово-экономический университет

Lupak Ruslan
Candidate of Economics Sciences, Associate Professor
Lviv University of Trade and Economics

ПРИОРИТЕТИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ

ПРИОРИТЕТЫ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЯ

PRIORITIES OF INSTITUTIONAL CHANGES IN ECONOMY OF UKRAINIAN IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF THE STATE REGIONAL POLICY OF IMPORT SUBSTITUTION

Анотація. Визначено інституціональні бар'єри, що не дозволяють в повній мірі вирішувати на регіональному рівні завдання щодо зниження імпортозалежності економіки України. Представлено наукові судження щодо концептуального розуміння важливості інституціональних змін в економічному середовищі. Проведено диференціацію регіонів України за часткою імпорту у внутрішньому споживанні та зроблено відповідні висновки про рівень їх імпортозалежності. Ідентифіковано пріоритетні напрями інституціональних змін, які повинні відбутися в регіонах України для ефективної реалізації державної політики імпортозаміщення, зокрема: удосконалення нормативно-методологічного базису регулювання регіональної політики імпортозаміщення за найбільш проблемними напрямками (посилення конкуренції, дотримання прав власності, захист інвестиційних інтересів); запровадження стратегічного просторово-територіального програмування політики імпортозаміщення; поліпшення інституціонально-організаційних засад регуляторного порядку реалізації регіональної політики імпортозаміщення; посилення нормативно-правових засад протидії тінізації внутрішньорегіональних економічних відносин; сприяння розвитку регіональних контакт-центрів та площадок відповідальних за реалізацію політики імпортозаміщення.

Ключові слова: імпортозаміщення, регіон, державна політика, інституціональні зміни.

Аннотация. Определены институциональные барьеры, не позволяющие в полной мере решать на региональном уровне задачи по снижению импортозависимости экономики Украины. Представлены научные суждения относительно концептуального понимания важности институциональных изменений в экономической среде. Проведено дифференциацию регионов Украины по доле импорта во внутреннем потреблении и сделаны соответствующие выводы об уровне их импортозависимости. Идентифицированы приоритетные направления институциональных изменений, которые должны состояться в регионах Украины для эффективной реализации государственной политики импортозамещения, в частности: совершенствование нормативно-методологического базиса регулирования региональной политики импортозамещения по наиболее проблемным направлениям (усиление конкуренции, соблюдение прав собственности, защита инвестиционных интересов); внедрения стратегического пространственно-территориального программирования

политики импортозамещения; улучшения институционально-организационных основ регуляторного порядке реализации региональной политики импортозамещения; усиление нормативно-правовых основ противодействия тенезации внутрирегиональных экономических отношений; содействие развитию региональных контакт-центров и площадок ответственных за реализацию политики импортозамещения.

Ключевые слова: импортозамещения, регион, государственная политика, институциональные изменения.

Summary. Identified the institutional barriers that do not allow to solve on a regional level the problems of reducing the import dependence the economy of Ukrainian. The presented of scientific judgments on the conceptual understanding of the importance of institutional changes in the economic environment. The conduct of differentiation regions of Ukraine by the share of imports in the domestic consumption has been carried out and appropriate conclusions have been made as to the level of their import dependence. Identified the priority directions of institutional changes that should take place in the regions of Ukraine for effective implementation of the state policy of import substitution, in particular: improvement of the normative and methodological basis for the regulation of the regional policy of import substitution in the most problematic areas (strengthening competition, respecting property rights, protecting investment interests); introduction of strategic spatial-territorial programming of the import substitution policy; improvement of the institutional and organizational principles of the regulatory procedure for implementing the regional import substitution policy; strengthening the legal and regulatory framework for counteracting shadowing of economic relations; assistance in the development of regional contact centers and sites responsible for implementing the import substitution policy.

Key words: import substitution, region, state policy, institutional changes.

Постановка проблеми. Сьогодні на регіональному рівні існує низка інституціональних бар'єрів, що не дозволяють в повній мірі вирішувати в масштабі національної економіки завдання щодо зниження імпортозалежності. Так, сучасний соціально-економічний розвиток держави в інституціонально-правовому аспекті не узгоджується з європейськими принципами регіональної демократії; не сформовано нормативно-правову базу для повноцінного реформування місцевого самоврядування; не ефективно відбувається координація та узгодження галузево-секторальних програм розвитку регіонів із комплексом стратегічних завдань державної політики регіонального розвитку; не унормовано інституційно-правові положення створення та функціонування спеціальних фінансових інститутів регіонального значення; відсутнє належне нормативно-методологічне забезпечення діяльності кластерів чи інших галузево-територіальних об'єднань підприємств; зберігається нестабільність економіко-правового середовища, що погіршує інвестиційну привабливість регіональних комплексів інноваційного розвитку; відсутнє належне інституційно-правове забезпечення в частині стимулювання ділової активності населення та недержавних інституцій у вирішенні регіональних та місцевих питань економічного розвитку [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку Е. Головахи інституціональні зміни є еволюційним процесом з яким слід пов'язувати становлення та прийняття суспільством нових правил (законів, нормативних обмежень, цінностей, традицій), оновлення організаційно-економічних структур, відповідальних за артикуляцію і порядок їх дотримання, створення

складових інфраструктури інституціалізованої поведінки бізнесу та суспільства [2, с. 5–23]. С. Кірдіна також виділяє еволюційний характер інституціональних змін з якими пов'язує процеси інтеграції та стабілізації суспільства на основі сформованих у них стереотипів відносно економіки, політики та життєвих цінностей [3, с. 101–115]. Протилежними є твердження С. Мочерного, який розглядає інституціональні зміни як процес радикальних соціально-економічних реформ, що базується на адміністративно-командних методах управління економікою та передбачає кількісно-якісні і сутнісні перетворення інституцій, пов'язаних з управлінням та регулюванням системи суспільних відносин [4, с. 215].

Формування цілей статті. У статті ставиться завдання визначити пріоритетні напрями інституціональних змін в економіці України у контексті реалізації державної регіональної політики імпортозаміщення.

Виклад основного матеріалу. Проводячи диференціацію регіонів України при оцінюванні їх рівня імпортозалежності за часткою імпорту у внутрішньому споживанні зробимо наступні висновки. Так, у 2015 р. значення показника по Україні становило 62,8%, вище якого знаходилися Миколаївська (127,8%), Закарпатська (108,9%), Донецька (98,1%), Запорізька (88,2%), Дніпропетровська (76,8%) області та м. Київ (72,3%), але більшій частині (19 областям) характерно було нижче за загальнодержавне значення показника.

Відмітимо, що упродовж 2005–2015 рр. склад об'єктів, яким властивий критичний рівень імпортозалежності майже не змінювався. Йдеться про Дніпропетровську, Донецьку, Закарпатську, Запорізьку, Луганську, Миколаївську області та м. Київ, які по-

стійно входили у десятку регіонів за рейтингом імпортозалежності. При цьому окремі області (Закарпатська, Запорізька та частково м. Київ) постійно входили у п'ятірку таких регіонів. Стабільно низький рівень імпортової залежності належав Чернівецькій, Херсонській, Кіровоградській, Вінницькій областям, який не перевищував за аналізований період 20,0% [5].

Розглядаючи національну регіональну систему державного управління вбачаємо інституціональні зміни при реалізації політики імпортозаміщення щодо формування правил конкуренції, забезпечення гарантій дотримання прав власності, захисту інтересів власників інвестованого капіталу, удосконалення адміністрування бізнесу.

В край негативно, що в регіонах України відсутні документи стратегічного програмування реалізації державної політики імпортозаміщення. В стратегіях економічного розвитку регіонів проблема імпортозалежності розглядається переважно як одне з оперативних завдань, а в окремих регіонах (зокрема у виробничо-індустріальних — Запорізькій, Дніпропетровській, Харківській, Кіровоградській областях) не включається навіть й у такий перелік. Відповідно, це не дозволяє раціонально розробляти та реалізовувати заходи у цій сфері державної політики, а також сформувати належним чином інституціональну базу, причому не лише для розвитку економіки регіону, але й національної економіки загалом. Очевидно, що поки існуватиме такий стиль стратегічного управління в регіонах та ігноруватиметься пріоритетність планування процесів імпортозаміщення, не можливо буде позбутися залежності від імпортованих товарів, ефективно використовувати власний виробничий потенціал та в цілому вдало сформувати передумови для сталого соціально-економічного розвитку. Відтак важливо посилити програмно-нормативне регламентування заміщення на споживчого ринку продуктів імпорту як результат територіального імпортозаміщення.

Одним із недоліків існуючої інституціональної бази на регіональному рівні є недостатня спрямованість регуляторної політики щодо недопущення залежності від імпортованих продуктів. В основному виникнення такої проблеми розглядають через розпорошеність владних повноважень, недосконалість правового забезпечення консолідації місцевих фінансових ресурсів, відсутність реальних законодавчих реформ у врегулюванні інституціональних відносин між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування та ін. Без сумніву, що для поліпшення засад регуляторної політики на рівні регіонів першочергово повинні реалізовуватися заходи централізованого порядку через удосконалення інституційно-правового забезпечення. Втім, більш важливі-

шим чинником буде якість їх дотримання органами місцевої влади. Тут важливо, щоб регуляторна діяльність органів місцевого самоврядування базувалася на принципах дерегуляції, передбачуваності, детінізації, інтегрованості, прозорості, відповідальності та ін. Йдеться про вирішення проблем імпортозаміщення через уніфікацію дозвільної системи, зменшення бюрократичних та корупційних перешкод у інвестиційній діяльності, посилення інтеграційних зв'язків між органами державного контролю на місцях та суб'єктами бізнесу,

Одним із ключових чинників, що посилює імпортозалежність територій та їх суб'єктів господарської діяльності є тіньові економічні відносини. Їх поширення призводить до низької ефективності державного регулювання зовнішньоторговельних відносин, наявності позабанківського грошового обігу, недосконалість податково-бюджетної системи, дезорганізованість господарського управління митною, ринковою та іншими складовими інфраструктури, корумпованість органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. В контексті забезпечення високого рівня ефективності державної регіональної політики імпортозаміщення стає важливим процес детінізації торговельних відносин, якому передуватимуть низка інституціональних перетворень. Вважаємо, що в регіональній економіці дієвими можуть бути інституціональні заходи щодо стимулювання збільшення частки юридичних форм господарювання в посередницькому секторі, завдяки чому варто очікувати зменшення обсягів готівкових тіньових розрахунків, покращення відповідальності суб'єктів бізнесу, пришвидшення легалізації бізнес-операції. Також важливо регіональним органам державного управління активізувати діяльність з виявлення і протидії не обліковуваним торговельним операціям. У підсумку відповідній державній регіональній політиці необхідно передбачати реалізацію комплексу мотиваційних заходів, що стимулюватимуть прозорі торговельні відносини між учасниками внутрішнього споживчого ринку [7, с. 51–55; 8, с. 298–303].

Для виконання таких завдань в регіонах повинно бути інституціонально забезпечено можливості створення та функціонування потужних інформаційно-аналітичних, науково-технологічних, консультаційно-захисних та іншого типу центрів реалізації політики імпортозаміщення. Тут, насамперед важливо, щоб існувала висока зацікавленість усіх суб'єктів внутрішньорегіонального ринку в зниженні власної імпортової залежності. Це проявлятиметься в бажанні місцевих органів самоврядування підтримувати та сприяти розвитку базових і пріоритетних видів економічної діяльності, тим самим збільшуючи їх конкурентоспроможні на ринку; суб'єктів бізнесу інвестувати

кошти у розроблення і реалізацію інноваційних продукції для заміщення імпорتنних аналогів; покупців переорієнтувати власні споживчі цінності, традиції та окремі потреби на користь вітчизняних і місцевих товаровиробників. Очевидно, що для забезпечення такої ув'язки економічних інтересів головну роль повинні зіграти місцеві державні інституції, які своїми діями ініціюватимуть участь кожного суб'єкта територіального ринку у вирішенні проблем імпортозаміщення [9, с. 119–122; 10, с. 54–57].

Висновки. Інституціональні проблеми є однотипними для усіх регіонів України, лише сформувалися окремі відмінності у якості інфраструктури для реалізації таких трансформаційних напрямів політики імпортозаміщення. Так, для прикордонних територій більш важливіше значення має формування інституціонального базису детінізації торговельних відносин, виробничо-індустріальних — розроблення та реалізації стратегічного програмування системи елементів ресурсно-сировинного забезпечення тощо.

Література

1. Кушнір М. Інституційно-правове забезпечення економічного розвитку регіонів у посткризовий період / М. Кушнір [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/465>.
2. Головаха Е. И. Постсоветская деинституционализация и становление новых социальных институтов в украинском обществе / Е. И. Головаха // Социология: теория, методы. — 2001. — № 4. — С. 5–23.
3. Кирдина С. Г. Теория институциональных матриц в поисках новой парадигмы / С. Г. Кирдина // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2001. — № 1. — Т. 4. — С. 101–115.
4. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1. / Ред. С. В. Мочерний та ін. — К.: ВЦ «Академія», 2000. — 864 с.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Теоретико-методичні засади та прикладні механізми державного регулювання розвитку внутрішньої торгівлі: монографія / за заг. ред. Куцика П. О., Васильців Т. Г. — Львів: В-во ЛТЕУ, 2016. — 379 с.
7. Дисбаланси та механізми розвитку внутрішнього ринку України в умовах військових дій на Донбасі / [Волошин В. І., Васильців Т. Г., Давиденко С. В. та ін.]. — Львів: в-во ТОВ «ЛіраПрес», 2015. — 84 с.
8. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону: моногр. / За ред. А. І. Мокія, Т. Г. Васильців. — Львів: Ліра Прес, 2010. — 488 с.
9. Lupak R. L. Conceptual Relationships between the Systems of Ensuring the Economic Security of the State and the Implementation of the State Policy of Import Substitution / R. L. Lupak, M. V. Kunytska-Iliash // The Problems of Economy. — 2017. — № 2. — С. 117–123.
10. Vasylytsiv T. H. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine / T. H. Vasylytsiv, R. L. Lupak // The journal «Actual problems of economics». — 2016. — № 1. — P. 52–60.

References

1. Kushnir M. (2016). The institutional and legal support for the economic development of the regions in the post-crisis period. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/465>.
2. Holovakha, E. I. (2001). Post-Soviet de-institutionalization and the emergence of new social institutions in Ukrainian society. *Sociology: theory, methods, marketing*, 4, 5–23.
3. Kirdina, S. G. (2001). The Theory of Institutional Matrices in Search of a New Paradigm. *Journal of Sociology and Social Anthropology*, 1 (4), 101–115.
4. Mochernyy, S. V. (2000). *Economic Encyclopedia*. Kyiv: The Center Publishing «Academy».
5. State Statistics Service of Ukraine (2017). Official web-site. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Kutsyk, P. O. & Vasylytsiv, T. H. (2016). Theoretical and methodical principles and applied mechanisms of state regulation of the development of domestic trade. Lviv: Lviv Trade and Economic University.
7. Voloshyn, V. I., Vasylytsiv, T. H. & Davydenko, S. V. (2015). Imbalances and mechanisms of development of the domestic market of Ukraine in the conditions of hostilities in the Donbass. Lviv: LihaPres.
8. Mokiya, A. I. & Vasylytsiv, T. H. (2010). Strategy and mechanisms for strengthening the spatial and structural competitiveness of the region. Lviv: LihaPres.
9. Lupak, R. L. & Kunytska-Iliash, M. V. Conceptual Relationships between the Systems of Ensuring the Economic Security of the State and the Implementation of the State Policy of Import Substitution. *The Problems of Economy*, 2, 117–123.
10. Vasylytsiv, T. H. & Lupak, R. L. Justification of strategic priorities of state structural policy of import substitution in Ukraine. *The journal «Actual problems of economics»*, 1, 52–60.